

NAKLADA MIROSLAV SINGER, GAREŠNICA

ZA VOLJU DJETETA

PUČKI IGROKAZ U TRI ČINA
S EPILOGOM.

NAPISAO
MIROSLAV SINGER

Cijena Din. 10.—

TISAK MIROSLAVA WEINER, ĐURĐEVAC

Đurđevački kazališni amaterizam kroz povijest

VLADIMIR MIHOLEK

Rad donosi prikaz amaterskoga kazališnog stvaralaštva u Đurđevcu od sredine 19. stoljeća do danas. Ferdo Rusan je u susjednom Virju osnovao jedno od prvih amaterskih kazališta na području Vojne krajine i jedino koje je djelovalo unatoč protivljenju vojnih vlasti, a koje su potpomagali i pojedini Đurđevčani. Nakon razvojačenja i uspostave civilne vlasti, 1871. godine razvija se društveni život, dolaze gostujuće kazališne grupe te potiču osnivanje mjesnih diletantskih družina koje su djelovale u okviru raznih kulturnih, gospodarskih i sportskih udruga, sve do 1950-ih godina. U radu je riječ o raznim mjesnim kazališnim družinama, njihovu repertoaru, amaterskim glumcima, kao i dramskim piscima, čije su se predstave izvodile, ne samo u Đurđevcu, već i diljem Hrvatske.

Ključne riječi: kazalište, kazališni amaterizam, družine, stvaralaštvo, repertoar, Đurđevac, đurđevačka Podravina

1. Uvod

Najživlji i najzanimljiviji dio kulturnog života đurđevačke Podravine svakako je bio kazališni amaterizam, odnosno takozvani *diletanti*. On se u Hrvatskoj javlja sredinom 19. stoljeća u okviru političkih i kulturnih ideja Hrvatskog narodnog ilirskog preporoda. U Zagrebu je, 1852. godine, otvoreno narodno kazalište u kojem su se isprva, zbog nedostatka domaćih dramskih tekstova, izvodile njemačke drame i talijanske opere. Takvom repertoaru publika nije bila sklona jer se tražila zabava, pa su se na standardni hrvatski jezik počele prevoditi komedije s njemačkog i kajkavskog, uglavnom dopadljivi komadi prožeti blagom satirom. Uspostavom centralističkoga Bachova režima spomenute predstave prestale su se izvoditi jer je njemački postao službeni jezik Monarhije. Budući da je Đurđevac u to vrijeme bio pod krajiškom vojnom vlašću, ideje ilirskoga pokreta vrlo su se kasno i teško probile u krajiško društvo, pogotovo zato što su voj-

ne vlasti zabranjivale bilo kakav vid kulturnoga djelovanja.

2. Ferdo Rusan i kazalište u Vojnoj krajini

Duh ilirizma u Podravinu je donio Ferdo Rusan, umirovljeni časnik, pjesnik i domoljub, koji se tom idejom zarazio kao krajiški časnik u Pečuhu i Temišvaru. Rusan je, kao jedan od rijetkih krajiških Iliraca, umirovljen zbog bolesti pa se nastanio u Šemovcima kod brata Franje, krajiškog satnika. Kad je Franjo imenovan zapovjednikom virovske satnije, preselili su se u susjedno Virje gdje je Rusan 1850. godine osnovao glumišno društvo, odnosno *Narodno-dobrovoljno kazalište*. Bilo kakva kulturna aktivnost, a pogotovo takva i slična kulturna društva, bila su rijetkost na krajiškome području jer vojne vlasti nisu bile naklonjene djelovanju koje nije bilo u skladu s vojnim ustrojem i vojnim obvezama krajišnika. U svemu tome imao je bratovu zaštitu, koji je u

pukovnijskom stožeru u Bjelovaru uspio nagovoriti nadležne vojne vlasti da ne interviraju zbog narodnog kazališta u Virju. Uspio je okupiti 13 domaćih glumaca i 4 glumice te dobiti na korištenje vojnu zgradu za uvježbavanje i održavanje predstava. Sam je počeo pisati igrokaze i prevoditi sa češkog i kajkavskog na hrvatski. Istodobno je prikupio 321 forint dobrovoljnih priloga na širem području Virja, odakle su dolazili budući gledatelji kako bi čuli hrvatsku riječ koja je u Vojnoj krajini oduvijek bila zabranjena. Bili su to uglavnom svećenici, časnici, trgovci i drugi imućniji Podravci. Dio novca prikupio je i prodajom dviju *Spomenica* koje je dao tiskati kod Franje Župana u Zagrebu. Kazalište je djelovalo tri godine, od prve predstave prikazane 30. lipnja 1850. godine, do posljednje 30. rujna 1953. godine. Sve su izvedene na štokavskoj varijanti hrvatskog jezika. Kazalište je teško poslovalo zbog nedostatka novca, ali i pritiska za ukidanjem. Uspio je prikupiti nešto novca, ali nedovoljno, a među darivateljima našao se i Ljudevit Gaj (5 forinti). Tako je druga sezona završila još većim dugom (11 forinti i 38 krajcara). Premještaj brata Franje u Bjelovar, kojim je kazalište izgubilo jednu glumicu, Franjinu suprugu također je stvorilo pritisak. Srećom, na njegovo mjesto postavljen je satnik Nikola Perčević, koji je također bio sklon kazalištu. Vjerujem kako je najveću podršku imao od pukovnika Ignjata Čivića pl. Rohrskog, zapovjednika đurđevačke pukovnije (1852.-1859.), koji je i sam bio pisac¹ i imao razumijevanja za kulturu i umjetnost. Naravno da mu je davao podršku koliko je god je mogao, s obzirom da su i njega pritiskale više vojne vlasti.²

Đurđevac nije nimalo bio imun na kazališna zbivanja u obližnjem Virju, naprotiv, Ru-

sanova je družina već mjesec dana nakon prikazane prve predstave gostovala, 21. srpnja, s predstavom *Tri mladoženje na jedan put*. Bilo je to prvi put da su se Đurđevčani susreli s kazalištem. Oni su također pomagali virovsko kazalište: poštar Matosović darovao je papira za 1 forintu (za tisak spomenice), Čikvar je otkupio 8 spomenica, trgovac Ljubišić 3, kapelan Šimunić 1, a Matosović 5 spomenica. To nije bilo sve - Đurđevčani su bili najvjerniji i najbrojniji posjetitelji u Virju. Jednu od posljednjih predstava Virovci su održali u Đurđevcu jer su zgradu gdje su se održavale predstave morali vratiti vojnim vlastima. Tijekom tri sezone kazalište je prikazalo 20-ak komada među kojima su se našla i njegova djela.³ Među njima su i *Zaruke*, šaljiva spjevoigrice u jednom činu - prva hrvatska opereta. Premda su očuvani i tekst i melodija, *Zaruke* nisu nikad izvedene jer nije mogao naći nijednu pjevačicu za jedinu žensku ulogu.⁴

Kazališnih pokušaja bilo je i u nekim drugim krajiškim mjestima (Bjelovar, Petrinja, Glina), ali nisu uspjeli. Kako se čini, Virje je u listopadu 1853. godine bilo jedino mjesto u Hrvatskoj gdje se glumilo na hrvatskome jeziku jer se već ugasilo i kazalište zagrebačkih kazališnih dobrovoljaca. Nije slučajno što su se ova zbivanja dogodila baš u tim mjestima jer su Đurđevac i Virje bila dva najveća krajiška naselja, veća i od mnogih na području Civilne Hrvatske, iako nisu imala status grada. U njima je živjelo podosta vojnih časnika, učitelja, bogatih trgovaca i obrtnika koji su bili vjerni posjetitelji kulturnih događanja.

3. Kazališni život od 1871. do 1925. godine

Je li se Đurđevac odmah nakon razvojačenja 1871. godine susreo s kakvim sličnim predstavama nije poznato, ali je činjenica kako je društveni život odmah živnuo (1873. godine osnovano je pjevačko društvo *Tamburica*).

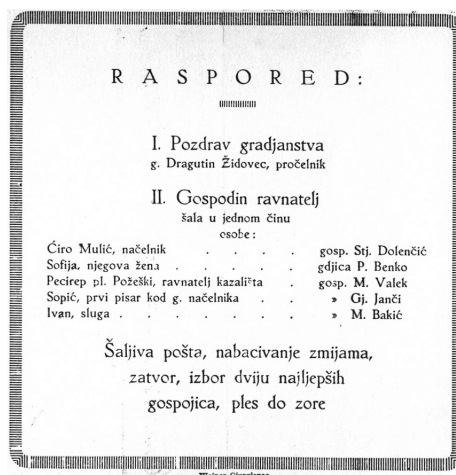
1 Čivić je prikupljao narodne basne i pripovijetke. Izdao je tri zbirke. Jedna od njih je *Basne i kratke pripovesti od različitih klasičkih spisateljah...* (Karlovac, 1844.) koja se zadržala kao dugogodišnja školska lektira. Njegove basne smatraju se prvom hrvatskom ilustriranom knjigom (grafike Adalberta Laupperta-Peharnika). *Hrvatski biografski leksikon*, Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod „Miroslav Krleža“, sv. I., 1983., 218.

2 KOLAR DIMIRIJEVIĆ, Mira: *Ferdo Rusan život i djelo 1810. - 1879., od vojnika do ilirskog i pučkog pjesnika te nositelja prosvjetiteljskog i gospodarskog života Podravine 1810. - 1879.* Samobor: Meridijani, 2004., 69-81.

3 Većina Rusanovih tekstova izgorjela je u požaru 27. ožujka 1878. godine, dok se ostali čuvaju u Nacionalnoj sveučilišnoj knjižnici i Hrvatskome državnom arhivu (opširnije u navedenom djelu M. Kolar Dimitrijević o Ferdi Rusanu).

4 KOLAR DIMIRIJEVIĆ, Mira: *Ferdo ...*, 46-47, 72, 79.

Prvi zabilježeni podatak o kazališnoj predstavi datira iz 1895. godine kada je u Đurđevcu gostovalo kazališno društvo Petra Čirića iz Zagreba, koje je obilazilo bosanskohercegovačka i hrvatska mjesta. Nastupili su melodramom *Posljednji Zrinski* (Higin Dragošić), a davali su i dramu *Matija Gubec* (Mirko Bogović), šaljivu igru *Školski nadzornik* (Kosta Trifković), *Liek proti punicam*, njemačku verziju španjolske ve-sele igre (Juan Manuel Diana), *Graničare*, narodni igrokaz s pjevanjem i plesom (Josip Freudenreich) te predstave *Otac Martin*, *Majčin blagoslov* i *Niz bisera*. Ovo gostovanje je dobrodošlo „da nas prene iz društvenoga mrtvila“ - napisao je u novinama đurđevački dopisnik.⁵ U ožujku iduće godine pristiglo je i njemačko kazalište te dalo desetak predstava.⁶ Ponukani gostovanjem kazališnih družina i Đurđevčani su prionuli osnivanju svoje diletantske skupine. Ubrzo su se mještanima predstavili komedijom *Udovičin san* (Iso Velikanović). Prikazali su je 12. travnja u prepunoj dvorani uglednih gostiju koji su se odazvali unatoč kiši i lošem vremenu. U predstavi se ve-oma istaknula Zorka Zrelec (udovica Marta), kći liječnika dr. Petra Zrelca jer je „umjetničkom glumom doprinijela da uspije ovaj prilično monoton komad“ - piše izvjestitelj u novinskom članku. Glumili su još i Vatroslav Ciganić, općinski načelnik, i gosp. M. Vedriš. Već idući tjedan dali su i Velikanovićeve *Posvatovce*, komediju koja je izazvala smijeh publike svojim noćnim kostimima i skrivanjem po ormarima. Glumili su: Mijo Šeatović (kapetan), sudbeni pristav, Zorka Zrelec, gospođice Katica, Linka i Lizika Majer, gospođica Marija Maitz, Adam Šljivarić, učitelj, Aleksandar Fibić, ljekarnik, i gosp. Petar Zrelec. Poslije predstave održana je zabava čiji je prihod (30 forinti) bio namijenjen podizanju spomenika Petru Preradoviću, a svojim novčanim prilozima pridružili su se brojni domaći uglednici.⁷ Već početkom lipnja Đurđevac je posjetila kazališna družina Leona Dragutinovića, kazališnog glumca i redateljica. Počela je *Šokicom* (Ilija Okrugić), igrokazom iz pučkog života, operetom *Barun Trenk* (Sreć-

Sl.2. Program obrtničke zabave s igrokazom iz 1922. godine, pozivnica (vl. pok. Đ. Tomerlin Picok, Đurđevac).

ko Albini) i predstavom *Zločesta žena*. Družina je gostovanje nastavila 13. lipnja prikazom Schillerovih *Razbojnika*, a idući dan *Posljednjih Zrinskih*.⁸ Dragutinovićeve družina, odnosno Hrvatsko dramsko društvo, gostovalo je u Podravini i 1901. godine posjetivši Đurđevac i Virje sa čak osam predstava.⁹

Ondašnji lokalni tisak do 1909. godine nije zabilježio nijednu domaću ni stranu kazališnu predstavu. Đurđevački diletanti nisu službeno osnovali kazališno društvo iako su davali predstave. Do prekida u radu vjerojatno je došlo zato što su glumci većinom bili pripadnici mjesne inteligencije, odnosno članovi obitelji državnih službenika koji su često selili iz mjesta u mjesto. Seljaci nisu pohađali takve predstave niti je koji od njih bio član diletanata pa onih nekoliko domaćih glumaca iz redova veleposjednika, trgovaca i obrtnika nije bilo dovoljno da uvježba kakvu predstavu, a kamoli režira. Kazališnu živost ponovno je pokrenulo društvo Hrvatskoga sokola koje je osnovano 1908. godine. Sokolska su društva putem tjelovježbe imala zadatak promicati razvoj hrvatske narodne snage i svijesti, a kako bi se približila hrvatskome puku, počela su organizirati razne zabave s diletantskim predstavama u kojima su glumili njihovi članovi, mahom mla-

5 Hrvatska IX, 110 (13. V. 1895.); Podravac III, 10 (23. V. 1895.).

6 Podravac IV, 11 (14. III, 1896.).

7 Podravac IV, 16 (18. IV. 1896) i IV, 17, (25. IV. 1896.).

8 Podravac IV, 24 (13. VI. 1896.).

9 Podravac IX, 11 (17. VII. 1901.).

di ljudi.¹⁰ Tako je bilo i u Đurđevcu. Prva zabava s plesom priređena je 2. veljače 1909. godine, a glavna točka večeri bili su šaljivi igrokazi *Soba br. 13* i *Seljaci u gradu*. Ulaznina je iznosila jednu krunu, a za obitelj dvije krune. Zarada je bila namijenjena sokolskom društvu i siromašnoj školskoj djeci, a prikupljeni novac od dobrovoljnih priloga položen je u mjesnu štedionicu, kao fond za buduće priredbe.¹¹

Sljedeću zabavu organizirali su pisarski namještenici. Novinar navodi kako su održane tri predstave; *Zagrebački dinstman*, kojeg je predstavljao gosp. Zlatec i druga dva komada koji su bili malo „preozbiljni“. Nažalost, zabava baš i nije uspjela jer domaćih činovnika gotovo i nije bilo, dok je prikupljena ulaznina (13-14 kruna) taman pokrila troškove. Žalosno je što je zabavi nazočio gosp. Topolčić, činovnički izaslanik iz Zagreba, koji je naveo primjere činovnika drugih kotara koji su vrlo aktivni i podupiru takve akcije.¹² Iduća sokolska zabava s plesom održana je na duhovski ponedjeljak (16. svibnja), na kojoj su izvedeni Freudenreichovi *Graničari*. Na uspjeljoj zabavi bilo je prisutno podosta mjesnih uglednika. Sav prihod išao u korist društva.¹³ *Graničare* su dali i 12. lipnja. Rudolf Singer (Andrija) vrlo je dobro odigrao ulogu, a kao prava glumica istakla se Milka Stazić (sobarica Karolina), učiteljica. Glumili su i T. Radošević, M. Katulić (Savo Čujčić), Đuro Matoničkin (krčmar Grga), trgovac, Lav Neuhaus (sluga Simo), trgovac, Luka Jendrašić (obrstar), gospođica M. Sever (obrstarova supruga), Stjepan Filipović (Joco Bocić), V. Kovačević (lajtnant Uljević), djevojčice Gladova i Babićeva, gospođice A. Puškaš, M. Trbuljak i T. Kolar, zatim Antun Južnić, trgovac, gosp. Bakić, F. Kovačić i P. Balatinec. Predstavu su režirali Ivan Milković, kotarski šumar, i Stjepko Pirnath, učitelj. Zanimljivo je da su glumci bili odjeveni u prave kostime koje je pribavio Lujo Harazim.¹⁴ Posljednju zabavu te godine održa-

li su 21. studenog, također s predstavom i plesom.¹⁵ Sljedeća zabilježena sokolska priredba održana je u svratištu Preradović, 26. studenog 1910. godine, kada je prikazana dramatizirana legenda *Zulejka* (Milan Hanžek), a poslije je održana plesna zabava.¹⁶ Đurđevčanima je jedna predstava prikazana na Silvestrovo 1917. godine, no ne zna se tko ju je organizirao. Bila je to komedija *Bolesni otac* u kojoj je glavnu ulogu imao Leo Lederer, a čiji je prihod bi namijenjen županijskom odboru za zbrinjavanje djece ugrožene ratom koja su pristigla u Đurđevac iz Istre i Primorja.¹⁷

Nakon Prvog svjetskog rata gostovalo je, 1922. godine, *Hrvatsko pjevačko društvo Rusan* iz Virja s operetom *Ženiđba na proštenju*, pod ravnanjem Mije Matoničkina.¹⁸ Kao organizator kazališnih priredaba javila se te godine i mjesna organizacija Saveza hrvatskih obrtnika koja je u nedjelju 6. kolovoza priredila veliku vrtnu zabavu u dvorištu Jankovićeve gostionice. Prvo je izvedena predstava, a zabava se nastavila plesom uz domaće *Ružičeve mužikaše*. Izveli su *Gospodina ravnatelja*, šalu u jednom činu. Svoje glumačko umijeće pokazali su: Stjepan Dolenčić (načelnik Ćiro Mulić), gospođica P. Benko (Sofija, njegova žena), Matija Valek (Pecirep pl. Požeški, ravnatelj kazališta), Đuro Janči (Sopić, prvi načelnikov pisar) i M. Bakić (sluga Ivan).¹⁹ Godine 1925. izvedena je komedija *Sjednica zemljišne zajednice*, Virovca Franje Viktora Šignjara, koja je imala premijeru u Virju, a još je prikazana i u obližnjem Mihojancu i Pitomači.²⁰

10 MIHOLEK, Vladimir: *Društvo hrvatskog sokola u Đurđevcu 1908. - 1929.* // Podravski zbornik 34 (ur. Dražen Ernečić), Koprivnica: Muzej grada Koprivnice, 2008., 95.

11 Nezavisnost IV, 8 (23. I. 1909.) i IV, 13 (27. II. 1909.).

12 Nezavisnost IV, 14 (15. III. 1909.).

13 Nezavisnost IV, 25 (22. V. 1909.).

14 Hrvatske novine XVII, 25 (17. VI. 1909.); Nezavisnost IV, 29 (19. VI. 1909.).

15 U članku se ne navodi ime predstave. Hrvatske novine XVII, 47 (18. XI. 1909.).

16 Hrvatske novine XVIII, 46 (24. XI. 1910.).

17 KOLAR DIMIRIJEVIĆ, Mira: *Briga Podravine za djecu ugroženu u Prvome svjetskom ratu.* // Podravina: časopis za multidisciplinarna istraživanja V, 10, 2006., 144.

18 KOLAR DIMIRIJEVIĆ, Mira: *Ferdo ...*, 151.

19 Prema sačuvanoj pozivnici poslanoj Đurđevčanu Mati Tomerlinu, tisak Miroslav Weiner, Đurđevac., vl. Đuka Tomerlin Picok iz Đurđevca.

20 Zadrugar: koledar Središnjeg Saveza hrvatskih seljačkih zadruga za 1930., 113. Autor članka ne navodi izvodače, ali su to, po svemu sudeći, glumci iz Virja.

4. Kazališno stvaralaštvo u okviru Seljačke sloge

U međuraću glavni nositelj kulturnih i kazališnih zbivanja diljem Hrvatske bila je Seljačka sloga, jedna od organizacija vezanih uz Hrvatsku seljačku stranku (HSS). Njezin djelokrug pokrivaio je područje kulture i prosvjete, a amatersko kazalište izabrano je kao jedno od najboljih mogućnosti prosvjetnoga i kulturnog djelovanja među seljaštvom. Stranačko vodstvo animiralo je svoje članstvo da piše dramske tekstove s motivima iz vlastitog života te ih priređuje i izvodi. Glumci amateri nisu imali nikakva glumačkog iskustva, već samo volje i ponešto talenta, a mnogi, kao zanesenjaci u Đurđevcu, pravog kazališta nisu vidjeli „niti iz vanja, a kamo li iz nutra“.²¹ Unatoč tome, predstave su bile iznimno popularne pa nije mogla proći nijedna zabava bez kakve kazališne izvedbe. Isprva su prikazivali djela građanskih autora, no uskoro su se javili i novi autori iz vlastitih redova. Među njima našlo se i onih koji su im pristupili iz redova mjesne inteligencije, obrtnika i trgovaca jer su bili zainteresirani za amatersku glumu. Jedan od njih bio je Miroslav Singer,²² trgovac iz Đurđevca, koji je pristupio mjesnom ogranku Seljačke sloge i prihvatio se režiranja predstava, a okušao se i u pisanju igrokaza: *Za volju djeteta*, *Čizme*, *Muž moje žene*, *On je gluhi*, *Jožek na straži*, *Začarani ormar*. Najviše su mu izvođeni igrokazi *Za volju djeteta*, *Jožek na straži* i *Začarani ormar*, a bili su popularni širom Hrvatske.²³

21 LEČEK, Suzana: *Djelovanje Seljačke sloge u Podravini (1925. - 1941.)*. // Podravina: časopis za multidisciplinarna istraživanja V, 9, 2006., 59.

22 Miroslav Singer, trgovac (rod. u Đurđevcu 21. 1. 1898.). Jedan je od prvih nogometaša u Đurđevcu i osnivača nogometnog kluba Graničar (1919.), a kasnije i nogometni sudac. HODALIĆ, Ivan: *Graničar 1919. - 1999*. Đurđevac: Centar za kulturu, 2000., 8, 10, 11; Državni arhiv Bjelovar. Matična knjiga rođenih 1877. - 1897. Židovske bogoštovne općine u Bjelovaru; Državni arhiv u Zagrebu. Sudbeni stol Bjelovar: Inokosne tvrdke, 40081.

23 LEČEK, Suzana: *Djelovanje Seljačke sloge u Slavoniji, Srijemu i Baranji (1925. - 1941.)*. // *Scrinia slavonica: godišnjak Podružnice za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest III*, 1., (studen) 2003., 352.

O igrokazu *Za volju djeteta* nešto više su pisale varaždinske novine jer su ga izveli tamošnji diletanti *Saveza hrvatskih privatnih namještenika*. Novinar je opširno opisao radnju, navevši na kraju članka poučan monolog jednoga od glavnih likova: „*Nemojmo samoprazniti čaše za brata, Hrvata, nego pomozimo mu, da sagradi kuću, koja je gotovo porušena! Nije dosta kraj pune čaše doviknuti "Živjela Hrvatska", a iza toga zaboravljamo na nju. Da gospodo, žrtvujete malo manje vremena za čaše, a više za prosvjetu, pa će biti bolje, otvorite nam oči da ne bude uvijek ove silne razlike između sela i grada. Nastojte da se naša gospoda ne otuđuju od nas, kad smo nikli u istoj kolijevci. Takovim radom više ćete koristiti domovini, nego da sve vino popijete u zdravlje Hrvatske.*“²⁴ Ovaj igrokaz u tri čina i četiri slike Singer je objavio 1928. godine u tiskari Miroslava Weinerja, vlasnika tiskare, knjižare i papirnice u Đurđevcu.²⁵

Premijera ove Singerove drame izvedena je od strane ogranka 20. lipnja 1926. godine u dvorištu Starog grada gdje je ogranak imao svoje prostorije. Iako većina glumaca nije imala nikakvog glumačkog iskustva, ipak je odlično odigrala svoje uloge. Prema S. Novoselu, nisu glumili, nego su na pozornici stvarno živjeli sadržaj drame iz seljačkog života. Gledateljstvo je odlično reagiralo „kao i u običnom životu, bilo je smijeha i suza“. Predstava je trajala puna dva sata, bez stanke, čak ni šaptači nisu bili potrebni. Osim predstave, održane su i dvije zabavne točke, i to pred 1200 gledatelja. Poslije spomenute drame Singer je počeo uvježbavati *Diogeneša*, komediju Tituša Brezovačkog, kojeg su izveli 15. siječnja 1927. godine pred prepunom dvoranom koja nije mogla primiti sve zainteresirane, pa je oko stotinu ljudi moralo otići kućama. Pohvalno je što je došla i mjesna inteligencija koja je uvelike doprinijela zaradi koja je bila namijenjena nabavi knjiga za Sloginu knjižnicu. Na pokladni utrak priredili su zabavu na kojoj su se predstavili sa Singerovim igrokazima (*Jožek na straži*, *Začarani ormar*) u kojima su prvi put igrale i žene. Seljačka sloga je s *Diogenešom* gostova-

24 *Za volju djeteta*. // Hrvatsko jedinstvo II, 14, (15. I. 1938.), 3-4.

25 Jedan sačuvani primjerak nalazi se u zavičajnoj zbirici Gradske knjižnice u Đurđevcu.

la u Bjelovaru na zabavi mladeži HSS-a. Osim Singera, kao režiser zabilježen je i Luka Matkov Jančijev, tajnik Sloge, vođa Hrvatskoga seljačkog sokola i predsjednik Hrvatske seljačke mladeži u Đurđevcu. Tijekom 1928. godine ponudili su domaćem gledateljstvu četiri zabave s igrokazima: *Liječnik proti volji*, *Prvi april*, *Petrek pri fotografu* i *Rkač*. Nažalost, Hrvatska je sloga djelovala veoma kratko, od 1925. godine pa do uvođenja šestosiječanjske diktature 1929. godine, kada je zabranjeno njeno djelovanje. Ogranak je obnovljen tek početkom 1940. godine, a već 4. veljače u svojim prostorijama prikazali su *Graničare*. Predstave su uvijek bavali i prikazivali u svojim prostorijama koje su podigli uz samu utvrdu, dok su glumački kadar činili uglavnom mladi. Taj vid umjetničkoga izražavanja, kao jedan od čestih aktivnosti ogranka, bio je prepoznat kao izvanredno promidžbeno sredstvo Mačkove seljačke stranke. Bio je raširen diljem Hrvatske, naročito u onim mjestima gdje je HSS imao jako uporište.²⁶

Đurđevačka Hrvatska sloga bila je u to vrijeme jedan od glavnih nositelja kulturnog i prosvjetnog djelovanja. Osim njih, predstave su davali i prosvjetno društvo Zrinjski, obrtnici, vatrogasno društvo i nogometni klub Graničar.²⁷ Obrtnici su se predstavili 14. veljače 1927. godine Nušićevim *Sumnjivim licem* u režiji Miroslava Weinerja, zatim 1928. godine *Hasanaginicom*, dramom Milana Ogrizovića, 1929. godine *Šokicom*, a u kolovozu 1930. godine predstavom *Kad se stari panj upali*. Društvo Zrinjski je dalo *Graničare*, *Posljednjeg Zrinškog* predstavu *Nаш župnik kod bogatih*. Spomenute predstave davane su u Fišerovoj dvorani svratišta Preradović i u dvorani kina Apollo u vlasništvu obitelji Fantoni. Kao glumci istaknuli su se trgovac Mirko Mohr, Grga Petanović, postolar Franjo Janaček (zvan Jurić, po jednoj svojoj ulozi), Ilonka Šostarec, Franjo Horvat, Zlata Lovrenčić, Marica Marić, Katica Miha-

ljević, Josip Balatinec, Valent Kolar i drugi.²⁸

5. Kazališno djelovanje Mara Matočec

Veoma važnu ulogu u hrvatskom amaterskom kazališnom stvaralaštvu odigrala je Đurđevčanka Mara Matočec,²⁹ tada nastanjena u Koriji kraj Virovitice. U Đurđevcu je živjela sve do ljeta 1927. godine, kada je prodala ono malo zemlje što joj je ostalo nakon smrti muža. Na nagovor Đure Basaričeka, kao kolonistica, odselila je u Koriju kupivši za isti novac dvostruko više bivše vlastelinske zemlje. Iako je bila seljanka i bez veće škole, Mara Matočec bila je bistra i načitana žena koja je, kao gorljivi pristaša, prihvatila politiku braće Radić. Negdje oko 1919. godine, kad je već aktivno sudjelovala u politici i bila članica glavnoga odbora HPSS-a, počela je pisati i objavljivati svoje literarne radove u raznim ondašnjim časopisima. Ako već nije bila članica Seljačke sloge, sigurno je pratila njezin rad i amatersko kazališno stvaralaštvo u Đurđevcu te poznavala i kontaktirala Miroslava Singera. Došavši u Koriju bila je okružena povećim brojem ljudi iz Đurđevca i đurđevačkoga kraja, također kolonista. Uglavnom se na đurđevački, odmah iduće godine

²⁸ KUDUMIJA, Mato: *Đurđevac u svijetu i vremenu*.

Đurđevac: Mjesna konferencija Socijalističkog saveza radnog naroda, 1968., 148-149. Šteta što autor nije bio konkretniji i naveo više podataka jer je bio suvremenik ovih zbivanja.

²⁹ Mara Matočec (Đelekovec, 13. 10. 1885. - Korija/Virovitica, 8. 5. 1967.). Seljakinja i književnica; dok je još bila dijete (rođ. Jendrašić) roditelji su se preselili u Đurđevac pa se smatrala Đurđevčankom. Oko 1915. godine došla je kontakt s braćom Radić nakon čega je pristupila Hrvatskoj seljačkoj republikanskoj stranci. Već 1920. godine ušla je u glavni odbor HSRS-a boreći se za seljačka prava i prosvjeđivanje žena. Aktivno je sudjelovala u radu Seljačke sloge. Pisala je poeziju, crtice, novele, novinske članke i igrokaze koje je objavljivala u čak četrdesetak raznih časopisa, glasila, kalendara, i zbornika. KOLAR, DIMITRIJEVIĆ, Mira: *Mara Matočec... - hrvatska književnica, seljakinja i njen rad na socijalno-političkom i kulturno-prosvjetnom polju u okviru seljačkog pokreta braće Radić*. Koprivnica-Zagreb: „Dr. Feletar“, 1933.

²⁶ LEČEK, Suzana: *Djelovanje Seljačke sloge u Podravini...*, 66-68.

²⁷ U okviru kluba djelovala je dramska družina. HODALIĆ, Ivan: *Graničar 1919. - 1999*. Đurđevac: Centar za kulturu, 2000., 13.

osnovala je tamošnji ogranak Seljačke sloge.³⁰

Ubrzo je okupila nekolicinu mještana za-interesiranih za glumu te odmah uvježbala nekoliko kratkih igrokaza. Znakovito je da prvu javnu predstavu nije dala u Koriji - već u Đurđevcu. Gostovala je 13. travnja 1932. godine s nekoliko igrokaza od kojih se publici posebno dopao *Prelo na selu*. Glumila je lik majke domovine koja poziva djecu iz tuđine i zaklinje sina da ne ode ponovno u svijet i ostavi dom bez zaštite. O nastupu Marine družine izvijestio je i zagrebački *Jutarnji list*.³¹ Ponukana Freudenreichovim³² člankom o igrokazima u *Na pretku*, Mara se 1930-ih i sama prihvatila pisanja igrokaza, i to prema istinitim događajima koje je doživjela na selu. Tako je napisala svoj prvi i najpoznatiji igrokaz - *Prečasni i purančok*. Igrkaz se sastoji od 10 slika podijeljenih u dva čina u kojem nastupa čak 30 glumaca, a traje puna tri sata. Pisan je na đurđevačkoj kajkavštini, a prikazuje seljačku podravsku svadbu. Budući da je to bio prvi Marin igrokaz, javila se Freudenreichu pismom da ocijeni njezin uradak, a ujedno ga je pozvala na izvedbu u Koriji. I ovaj igrokaz našao se na stranicama *Jutarnjeg lista*,³³ a Josip Horvat, urednik i autor članka, napisao je kako je pojava seljanke koja piše kazališne komade rijetkost, iako ima dosta seljaka liričara i epičara, te zaključuje da je Mara Matočec nesumnjivo talent. Nažalost, tekst ovog originalnog komada nije sačuvan, a bio

bi prvorazredan izvor za proučavanje đurđevačkoga kajkavskog govora i narodnih običaja. Iste godine igrokaz je prikazan i u Zagrebu.³⁴

Mara Matočec je sama pisala, režirala, a ponekad i glumila. Napisala je i izvodila svoje igrokaze (*Seljački razgovor*, *Večer na selu*, *Prosvjeta*, *Zarobljena djevojka*, *Zrinski*, *Judita*, *Petronela Zrinski*, *Preporod Hrvata*, *Cigani*, *Dvije sirote*, *Majka čeka sina*, *Pláč majke Hrvatske*, *Matija Gubec*, *Povratnik na selo*, *Invalid*), kao i igrokaze Miroslava Singera. Većinu igrokaza napisala je do 1936. godine, a između 1936. i 1939. godine nastali su: *Pláč majke Hrvatske*, *Matija Gubec* i *Povratnik na selo*. Do početka Drugoga svjetskog rata njezina je diletantska družina nastupala u brojnim hrvatskim gradovima i selima, kao rijetko koje kazalište: u Zagrebu, Virovitici, Osijeku, Valpovu, Martinu Čepinskom, Vinkovcima, Nuštru, Brodu, Varaždinu, Krapini, Stubici, Bednji, Vrbovskom, Koprivnici, Đurđevcu, Pitomači, Špišić-Bukovici, Okrugljači, Trapinskoj, Turnašici Novakima i Šandrovcu. Premijerom *Povratka iz grada u selo* u Zagrebu (1937. godine) u Malom kazalištu (danas kazalište Gavella), Mara Matočec izazvala je veliku pozornost pa je zabilježena i u zagrebačkom i beogradskom tisku.³⁵ Igrkaz je sastavljen od četiri čina, a prikazuje ljepote, ali i siromaštvo sela, bijeg sa sela u očekivanju bolje budućnosti, bolest, bijedu i mukotrpan život u gradu. Stanko Dvoržak, tek diplomirani profesor književnosti, u *Književniku* piše o originalnosti jezika, o miješanju štokavštine i kajkavštine, ijekavskog i ekavskog, ističući kako će upravo u narječju talenti naći u kajkavskom jeziku nove izražajne mogućnosti. Dvoržak ujedno uočava i neke mane spomenutog komada pa navodi da su karakteri samo površno zahvaćeni, da nema jedinstva radnje i da je djelo tehnički nedotjerano. Ipak zaključuje kako je Mara Matočec pravi glumački talent.³⁶

Drama *Invalid* također nije sačuvana pa je sreća što postoje novinski članci u kojima se vrlo opširno opisani Marini nastupi u Varaždinu i po Zagorju 1939. godine, iz kojih se može pobliže doznati nešto o sadržaju samog

30 SMILJANIĆ, Vlatko: *Mara Matočec, hrvatska spisateljica, prosvjetno-kulturna aktivistica i političarka*. Virovitica: vlastita naklada, 2011., 53.

31 Članak (*Jutarnji list*, 7520, 15. IV. 1932.) Vlade Sabolića, tadašnjeg prvaka HSS-a u Đurđevcu. Sabolić naziva Maru Matočec „dikom Đurđevca“. Kaže da je ovim posjetom željela upoznati svoje Đurđevčane svojim radom u novom zavičaju, da ih razvedri, probudi i obodri za novi rad, na sveži život i borbu za narodne ideale. KOLAR DIMITRIJEVIĆ, Mira: *Mara...*, 1933., 31.

32 Aleksandar Freudenreich (1892.-1974.), ugledni hrvatski arhitekt i kazališni djelatnik. Bavio se režijom, koreografijom i pisanjem igrokaza. Bio je i intendant Hrvatskog narodnog kazališta u Zagrebu. Posebno se bavio narodnom kazališnom umjetnošću pa je bio organizator Matice hrvatskih kazališnih dobrovoljaca.

33 Horvat je u članku (*Jutarnji list*, 8143, 30. IX. 1934.) objavio dio pisma Mare Matočec upućenog Freudenreichu. KOLAR DIMITRIJEVIĆ, Mira: *Mara...*, 33.

34 Isto, 31, 32, 34; SMILJANIĆ, Vlatko: nav. dj., 71-72.

35 Članci u *Književniku*, *Hrvatskom dnevniku* (321, 1937.) i *beogradskoj Pravdi* (11674, 21. IV. 1937.). Isto, 38.

36 Isto, 34, 39-40.; SMILJANIĆ, Vlatko, nav. dj., 78-81.

komada, ali i kritikama. Uz ovu dramu izvele je i Kosce, dio iz komada *Povratnik na selo*.³⁷ U jednim novinama kritičar piše: „... ovo je niz dosta autonomnih slika, t. j. takovih da se mogu i samostalno prikazivati i uklapati u druge stvari. Ne bi se moglo reći ni da je pravi teatar, pače ni odviše scenska stvar: ovo je tribina. Kroz oratorsko-lirsku dušu Marinu ispovijedaju se, propovijedaju težnje hrvatskog seljačkog kolektiva: mirotvorstvo i čovječstvo. Što se tiče umijeća ono je još u povojima. Ima mnogo toga nerazlučenog i neodređenog. Uopće mnogostrukost i brojnost sredstava često uzetih iz najnovijih scenskih tekovina i česta upotreba samih vanjskih efekata ne upućuje na čistu umjetnost. Središte je svakako Matočecova, ali i njezini Korijanci, jer žive i ne glume, suradnici su njeni. Još je važnija ona težnja cijelog ovog teatra da bude što uži dodir između onog što se dešava na pozornici i gledaoca. Bez tog odjeka ne bi ovaj teatar uspio.“³⁸ O Invalidu je pisano i kad je njezina družina nastupala u Bednji s Matijom Gupcem: „Invalid je potresao gledalište do suza. Mara je prikazala strašne posljedice rata i visoko digla stijeg pacifizma. To je upravo revolucionarna drama kakvih je malo kod nas i mnogo je jača od Gupca, mada obrađuje običan događaj iz rata.“ Što se tiče Matije Gupca, njega je napisala za smotru Seljačke sloge u Zagrebu 25. kolovoza 1940. godine. Ljubomir Maraković je u *Hrvatskom kolu* napisao da ovo djelo podsjeća na stare crkvene kazališne igre. Dijalog radnje je uglavnom u stihovima, i to u osmercima i desetercima, često dosta nepravilnima. Po svemu sudeći Mara je djelo napisala na osnovi Šenoine *Seljačke bune* čiji se utjecaj opaža i u drugim njezinim djelima, osobito pjesmama povijesnog karaktera.³⁹

Osim Singera i Mare Matočec, valja spomenuti još jednog Đurđevčana, učitelja Anđelka Tomerlina (rođ. 1865. godine), autora nekoliko igrokaza, koji je službovao i stvarao

mahom u Slavoniji. Osim igrokaza, pisao je crtice i dječje priče. Napisao je i objavio pet igrokaza; vesele igre u jednom činu *Zlo se dobrim vraća* (Smilje, 1899/90. godine), *Žive lutke* (Vinkovačke novine, 1918. godine), *Agent za sve* (Sisak, 1910. godine) i šaljivu jednočinku s pjevanjem *Pero Tamburica* (Tamburica, 1906. godine) te *Osvetu*, pučku glumu u četiri čina (šest slika) s pjevanjem (*Vinkovci*, 1905. godine).⁴⁰ Pisanjem igrokaza bavio se i Martin Fuček (11. 11. 1903. - 7. 7. 1968.), učitelj i pedagog, koji je napisao stotinjak dječjih priča, bajki, basna i crtica koje je objavljivao u raznim dječjim časopisima.⁴¹ Po svemu sudeći pisao je i igrokaze, no nije ih objavljivao, već su mu bili izvođeni na raznim školskim priredbama. Kao dokaz služi jedna preslika iz starih novina iz 1949. godine, u kojoj stoji da je u Čepelovcu, gdje je tada službovao, bila izvedena vesela igra u jednom činu, *Tri srećna para*, koju su za školsku djecu i mještane izveli njezini učenici.⁴²

40 Tomerlin je službovao u Kešincima, Vodincima, Jarmini, Velikoj Kopanici, a od 1903. godine u Vinkovcima. Pisao je crtice i dječje priče u Smilju (1890.-1891. godine, 1894. godine) i Srijemskim novinama (1895. godine), a raznim dopisima i člancima javljao se u Napretku (1888. godine, 1890.-1891. godine), Narodnim novinama (1912. godine), Srijemskim novinama (1903. godine) i Agramer Tagblattu (1911. godine). Pripremio je i *Spomen-spis hrvatskog pjevačkog društva Relković* (Vinkovci, 1908. godine). Otac je poznatog slikara Slavka Tomerlina (Kešinci, 1892. - Zagreb, 1981.). Napredak XXIX, 18 (20. VI. 1888.), XXXII, 16 (1. VI. 1890.), XXXIII, 4 (1. II. 1891.), XXXV, 9 (20. II. 1893.); *Službeni glasnik kr. hrv.-slav.-dalm. vlade Odjela za bogoštovlje i nastavu. Godina 1896.* Zagreb: Tiskom Ign. Granitza, 1896., 39.; Isto, *Godina 1904.* Zagreb, 1903., 185.; http://www.lzmk.hr/autorski.aspx?box=kutija_A757 (17. 1. 2013.).

41 *Hrvatski biografski leksikon*, Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod „Miroslav Krleža“, sv. I., 1983., 489.; http://www.lzmk.hr/autorski.aspx?box=kutija_A757 (17. 1. 2013.).

42 JELUŠIĆ, Božica: *Čišćenje globusa. Mala obiteljska kronika*. Koprivnica: vlastita naklada, 2012., 140.

37 *Došlo selo u pohode gradu. Mara Matočec i njezin ogranak Seljačke sloge u Varaždinu.* // Hrvatsko jedinstvo III, 77 (1. IV. 1939.), 1-4; KOLAR DIMITRIJEVIĆ, Mira: *Mara* ... 43-44.

38 ŽULJEVIĆ, Petar: „Invalid“ i „Kosci“ Mare Matočec. // *Varaždinske novosti* X, 488 (6. IV. 1939.), 13.

39 *Veliki uspjeh drame Mare Matočec u Bednji.* // Hrvatsko jedinstvo III, 98 (26. VIII. 1939.), 4; KOLAR DIMITRIJEVIĆ, Mira: *Mara* ..., 46.

6. Amatersko kazalište u socijalističkom društvu

Početak poraća kazališni život nije zamro, dapače, odigrao je veoma važnu ulogu u komunističkom režimu, ali je degradiran i obilježen ideološkim redukcijom. Nova vlast je ideološkim nalogima od svibnja 1945. godine kazalištu i književnosti nametnula nove smjernice i tako dramsku formu iskoristila kao prostor za iskazivanje svojih ideja. Time su dramski autori i kazališne uprave dovedene pred dvojbu - ideologija ili estetika. Prevladala je ideologija koja je stvorila dramske tekstove pisane po ideološkom nalogu, ali s umjerenom estetskom vrijednošću (npr. tekstovi S. Kolar i D. Gervaisa). Ono malo nepodobnih kvalitetnih uradaka bilo je zabranjeno za izvedbu. Od već postojećih dramskih tekstova u obzir su uzeti samo oni koji su sadržajno i autorski bili po mjeri vlasti pa se često događalo da su u repertoaru prevladavali srpski autori. Ipak, kako su godine odmicale, tako je vlast u tome popuštala pa se repertoar mijenjao nabolje, ali je još uvijek bio pod njezinom kontrolom. Kako se to svojevremeno proizvodilo na lokalnoj razini svjedoči podatak iz 1955. godine kada je na

Sl.3. Scena iz predstave *Sedmorica u podrumu* iz 1952. godine (vl. M. Mahović, Đurđevac).

skupštini kulturno-prosvjetnih radnika općine Đurđevac bila i rasprava o izboru predstava, pa je zaključeno da se u svakom selu osnuje odbor od „stručnih osoba“ (učitelja i nastavnika) koji će kontrolirati „kvalitetu“ priredaba.⁴³

Kako je izgledao kazališni život na području kotara tih prvih poslijeratnih godina doznajemo iz jednog izvještaja kotarskog komiteta za 1947. godinu: „*Stalnih kazališnih grupa na našem terenu nemamo, već se kulturne priredbe davaju povremeno od raznih naših organizacija. Prosvjetni odsjek vodi računa o programu tih priredaba i može se reći da je po idejnoj sadržini program u većini slučajeva dobar, međutim nije uvijek dovoljno primjenljiv na naše prilike, a isto tako sa tehničko umjetničke strane priredbe su vrlo mršave. Kako je već ranije napomenuto kulturni život u našem kotaru prilično je mrtav, a jedan je razlog i taj što su priredbe rijetke. Najbolje rade po tom pitanju organizacije u Pitomači, koje su okupile izvjestan broj ljudi koji imaju interes za kazališnu umjetnost često izvadavaju kazališne komade,*

43 M. M.: Više pažnje posvetiti kulturno-prosvjetnim priredbama. // Glas Podravine VI, 40 (20. X. 1955.), 1.

ne samo u Pitomači već odlaze u druga mjesta.⁴⁴

Poslijeratno amatersko kazalište osnovalo je nekoliko zaljubljenika predvođenih Ljubomirom Švedekom, a djelovali su u okviru *Kulturno-prosvjetnog društva Grgur Karlovačan* (KPD). Spomenuta grupa počela je s aktivnostima 1946. godine, dok još nije imala ni imena ni prostorije ni bilo kakve financijske pomoći. Sastajali su se u prostorijama bivše Više građanske škole, u kancelarijama poslije radnoga vremena, pa i u privatnim stanoanima. Svoju prvu predstavu, *Kir Janju* Jovana Sterije Popovića, prikazali su 1947. godine, a iduće godine osnovali su amatersko kazalište, odnosno sekciju KPD-a. Ovu su predstavu tako dobro uvježbali da su na skorašnjem festivalu u Bjelovaru osvojili prvu nagradu.⁴⁵ Tih prvih godina izvodili su uglavnom srpske autore, Branislava Nušića i Jovana Steriju Popovića (*Kir Janja*, *Pokondirena tikva*, *Dr.*, i *Teški put starog Mihajla*).⁴⁶ Službeni status amaterskog kazališta dobili su 1952. godine, jednog od dvadeset u Hrvatskoj.⁴⁷ Zahvaljujući Martinu Berti, ondašnjem predsjedniku đurđevačkoga kotara, ustupljena im je dvorana bivšega Fišerovog svratišta u kojoj su uredili pozornicu i gledalište s oko 200 mjesta. Sami su šivali kostime, šminkali se, uređivali scenu, održavali prostoriju za vježbanje, a na gostovanja odlazili zaprežnim kolima. Najviše problema imali su s kostimima jer u ono vrijeme nije bilo potrebnog tekstila, ali ni dovoljno novca. Neke su posuđivali od imućnijih mještana, ili pak kupovali platno za „točkice“ do kojih je bilo teško doći.⁴⁸ Ono malo novčane potpore dobivali su od lokalnih vlasti koje su održavale kazalište na životu dokle god je ono bilo potrebno

režimu kao političko-promidžbena govornica. Kad je ponestalo novca, uskakala su poduzeća, pa je tako mjesna Poljoprivredna zadruga dala 50.000 dinara, ali je netko u upravnom odboru zadruga to shvatio i podnio sudu ovršnu tužbu potražujući od kazališta spomenutu svotu. Po svemu sudeći, došlo je do nesporazuma, ali je politika taj slučaj riješila u korist kazališta. Kazalište je, osim domaćih nastupa, gostovalo i u okolnim mjestima, no to je na kraju samo stvaralo dodatne troškove, pa se kasnije od toga odustalo. Istodobno je pomanjkalo i glumaca jer su se pojedini odselili. Unatoč tome, kazalište je bilo aktivno i postiglo određene uspjehe, dok ga je vlast kasnije, kada mu ono više nije bilo potrebno, raznim potezima i odlukama maknulo.⁴⁹

Na otvaranju kazališne dvorane 1. studenog 1952. godine prikazana je drama *Sedmorica u podrumu* (Slavko Kolar). U novinama je o ovoj premijeri pisala Stanka Pavuna:⁵⁰ „*Mato Kudumija dobro je odabrao likove, dotjerao scene, ali izgleda da nije dovoljno vodio računa o glavnoj poanti, tj. sedmorici u podrumu. Uzimajući u obzir prilike u kojima je komad uvježban, može se reći da je izvedba zadovoljila. Pavle Mihajlović (student Branko) u prvom činu nije bio na razini, Ivan Pavleković (Nijemac Knopft) premalo bahat kako je to karakteristično za njemačke časnike, a Marića Domišljanović (služavka) osjeća nesigurnost na pozornici. Nadamo se da će glumci biti slobodniji, a šaptači tiši.*“ Za mjesec dana su se predstavili *Gospodskim djetetom* Kalmana Mesarića, a potom su s obje predstave obišli i neka susjedna mjesta.⁵¹ Početkom iduće godine dali su komediju *Mrtvini plačaju pored Nicole* Manzarija (7. ožujka), a 14. ožujka su Nušićevom komedijom *Svet* gostovali glumci kulturnog društva

44 ŠTAMBUK ŠKALIĆ, Marina; JUKIĆ, Marijana: *Izveštaji kotarskih i mjesnih komiteta s područja sjeverozapadne Hrvatske (Zagreb, Varaždin, Bjelovar) o radu u 1947. godini, 2. dio.* // Fontes: izvori za hrvatsku povijest, 17, studeni 2011., 213.

45 KUDUMIJA, Mato: nav. dj., 149-150; WOLF, B.: *Što piše Vjesnik SSRN Hrvatske o našem amaterskom kazalištu.* // Đurđevački vjesnik 16, (15. XII. 1953.), 3.

46 *Plodan rad RKUD u Đurđevcu.* // Glas Podravine II, 12 (20. XII. 1951.), 2.

47 KUDUMIJA, Mato: nav. dj., 150.

48 *Bivše kazalište.* // Đurđevački vjesnik IV, 5 (1. III. 1968.), 5.

49 *Amatersko kazalište na pragu nove sezone.* // Novi Podravac I, 3 (25. VII. 1953.), 3.

50 Stanka je majka Davora Pavune, uglednoga hrvatskog fizičara. U to vrijeme bila je profesorica hrvatskog i ruskog u osnovnoj školi u Đurđevcu, a muž Hrvoje vodio je veterinarsku stanicu. SMONTARA, Ana: *Davor Pavuna - renomirani znanstvenik i vizionar.* // Podravski zbornik 35 (ur. Dražen Ernečić), Koprivnica: Muzej grada Koprivnice, 2009., 9.

51 Đurđevački vjesnik I (1, 1. XI. 1952.); PAVUNA, S.: *Premijera drame „Sedmorica u podrumu“.* // Đurđevački vjesnik I, 2 (16. XI. 1952.), 4.

Vladimir Nazor iz Orahovice, kojima je to bio prvi javni nastup. O predstavi kojom je završena sezona pisao je Pavle Mihajlović: „Aktiv Narodne omladine-centar iznenadio je izvedbom komedije *Revolucionar, Drage Gervaisa*. Postava ove komedije u tri čina na scenu predstavlja teži zadatak i za stalne kazališne grupe, te je pokazala izvjesnu svjetlost grupe aktivnih omladinaca koji su komediju savladali za nepunih mjesec i pol dana. Zapažena je vrlo dobra gluma Katice Duda (Anđela), Josipe Šoš (Ana) i Milana Salopeka (Josip Šikić), koji je ujedno i redatelj. Ostali glumci su uglavnom zadovoljili. Od njih možda treba posebno naglasiti nastojanje Zvonka Perice, koji je s mnogo smisla i volje tumačio svoju tešku ulogu Kvatrocenta, sudbenog vijećnika u mirovini.“ Ovu grupu mladih svakako treba napomenuti jer se dio njih odlučio za glumu i priključio kazalištu.⁵² Za novu sezonu bili su planirani sljedeći komadi: Ibsenove *Sablasti*, *Četvorka* Marka Foteza i Kulundžićevi *Ljudi bez vida* te aktovka *Velesajamska bolest*. Počeli su dramom *Sablasti* kojom su proslavili desetogodišnji umjetnički amaterski rad kolegice Ilonke Šostarec.⁵³

Vrijedne kazalištarce posjetio je krajem godine Radovan Wolf, kazališni redatelj, i o tome zabilježio u zagrebačkom *Vjesniku*: „... dosad su imali na repertoaru: *Dr. Put u zločin*, *Ožalošćena porodica*, *Gospodsko dijete*, *Radi se o stanu*, *Oluja*⁵⁴ *Aleksandra N. Ostrovszkoga*, *Sedmorica* u podrumu i *Sablasti*. *Ova veoma dobra amaterska predstava* (op.a., misli na *Sablasti*) *izvedena je u režiji i inscenaciji suca Ivana Pavlekovića, uz popratnu konferancu (o piscu i djelu) publicista Mate Kudumije*.“ U nastavku teksta Wolf hvali đurđevačke amatere u vrlo

dobroj realizaciji predstave, no zamjera općinskim odbornicima na slaboj financijskoj podršci.⁵⁵ O problemu kojega je naznačio Wolf, opširnije je pisao Kudumija, tada urednik *Đurđevačkog vjesnika*, i to dosta smjelo, obzirom na moguće političke posljedice. Stiče se dojam da je Kudumija samo čekao da o tome progovori netko sa strane kako bi se on nadovezao: „*Wolf je delegat Saveza kulturo-prosvjetnih društava NR. Hrvatske, i vrlo dobro je uočio neke slabosti koje mogu biti presudne za daljnji opstanak kazališta. Pravilno je uočio da je materijalna pomoć kazalištu jedan od osnovnih uvjeta za nastavak njegova djelovanja, jer slične probleme imaju i velika renomirana kazališta. Ključan je općinski odbor*.“ Osim novca, problem je bio i nedostatak tajnika, scenografa, radnika na sceni, garderobijera, a napose glumaca. Pogotovo što su glumci istovremeno učili više komada, prodavali karte, pa i čistili dvoranu nakon predstave. Kudumija smatra da takva preopterećenost, ne samo da iscrpljuje, već ubija volju za rad. Na kraju kritizira lijenost i pasivnost inteligencije i komunista koji slabo sudjeluju u društvenom životu.⁵⁶

Unatoč problemima, dobar rad kazališta dao je rezultate 1954. godine na Smotri amaterskih kazališta Hrvatske. Prosudbeni odbor (Ivan Mikulić i Bruno Begović) Saveza kulturno-prosvjetnih društava Hrvatske pratio je 16. svibnja u Đurđevcu izvođenje komada *Kir Janja*, kojeg je pripremio zagrebački redatelj Đuro Puhovski, i uvrstio ga u završno natjecanje zajedno s predstavama amaterskih kazališta iz Rijeke, Korčule, Osijeka, Vinkovaca, Virovitice i Zagreba. Već 25. svibnja predstavili su ju Zagrepčanima u sklopu smotre, a *Vjesnik* pak kritikom: „*Ljubomir Švedek je pokazao svoj određeni i produbljeni stav prema komediji time što je vlastitu ulogu Kir Janje razradio do iznenađujućih pojedinosti. Ostali akteri ispali su prilično zapostavljeno. Samo se Ratko Jelavić (Kir Dima) približio atmosferi Ljube Švedeka. Ali i pored nekih nedostataka možemo sa sigurnošću utvrditi da ta izvedba u malo čemu zaostaje za najboljim*

52 S. P.: Nušić nas je opet nasmijao ...// *Đurđevački vjesnik* II, 1 (7. III. 1953.); MIHALJOVIĆ, P.: *Povodom premijere komedije „Reakcionari“*. // *Đurđevački vjesnik* II, 2 (21. III. 1953.), 3.

53 Ilonka Šostarec (rođ. 1912. godine) potječe iz loze muzikalnih Dvoržakovih. Rodila se i odrasla u Belišću. Počela je glumiti kao trinaestogodišnjakinja. LENHARD ANTOLIN, *Andela: Dva života Ilonke*. // *Glas Podravine* XXV, 50 (11. XII. 1970.), 4.

54 KUDUMIJA, Mato: nav. dj., 150. Autor navodi da je kazalište *Oluju* „stavilo na pozornicu prije svih kazališta u zemlji nakon oslobođenja, a premijeri je (slučajno) prisustvovao zagrebački glumac Drago Krča“, ali ne navodi datum izvedbe.

55 WOLF, B.: *Što piše Vjesnik SSRN Hrvatske o našem amaterskom kazalištu*. // *Đurđevački vjesnik* 16, (15. XII. 1953.), 3.

56 M. K.: *O prilikama u kazalištu i oko njega*. // *Đurđevački vjesnik* III, 1 (15. I. 1954.), 3.

predstavama koje smo vidjeli u sklopu smotre“.⁵⁷ U prosincu je uslijedila *Gospođa ministarka* (B. Nušić) u režiji Pavla Mihajlovića. Lokalne novine pohvalile su predstavu naglasivši da su svi bili na visini svojih scenskih iskustava i mogućnosti, a naročito igra mladog Šostarca koji je odigrao ulogu iznad očekivanja i zadobio simpatije publike.⁵⁸

Narednih godina tisak je zabilježio izvedbe *Čvora* Pecije Petrovića (17. studenog 1955. godine),⁵⁹ *Zležene*, Jovana S. Popovića (2. veljače 1957. godine)⁶⁰ i *Mladost pred sudom*, drame Hansa Tiemeyera (16. ožujka 1959. godine), koju je režirao M. Kudumija. Ovu predstavu izveli su glumci *Omladinske pozornice*, koja je te godine osnovana u sklopu kazališta, a činili su je omladinci na čelu sa Slavkom Bajsićem i Šostarcom, koji su dosad već imali iskustva u kazalištu.⁶¹ Prema pisanju lokalnih novina, bila je to posljednja predstava ovoga kazališta jer je ono ubrzo prestalo djelovati, a to nam potvrđuje idući članak koji navodi da „*Đurđevac nema stalnoga kazališta*“.⁶² Vjerojatno je stav lokalnih vlasti bio da kazalište više nije potrebno. Ilonka Šostarec je to popratila ovim riječima: „*Netko je rekao da Đurđevcu ne treba cirkusa*“. Uskoro su počele nedostajati stolice iz dvorane, rekviziti, električni uređaji i ostala oprema, potom su kazalište premjestili u veliku dvoranu zadružnog doma koju zbog veličine nije bilo moguće zagrijati pa se ni predstave nisu mogle održavati. Svoju bivšu dvoranu koju su sami uredili i opremili predali su na korištenje Auto-moto društvu za njihovu učionicu.⁶³ Ka-

zališnu prazninu povremeno je popunjavalo virovitičko kazalište s kojim je Narodno sveučilište 21. siječnja 1969. godine sklopilo ugovor o stalnom gostovanju, no gostovala su i neka druga, na primjer: komedija *Zeleni Averyja* Hopwooda (bjelovarsko kazalište), u organizaciji sindikalne podružnice poduzeća Zadrugar (20. ožujka 1957. godine)⁶⁴, zatim virovitičko kazalište s Ogrizovićevom *Hasanaginicom* (28. lipnja 1959. godine),⁶⁵ *Doživljajima Nikoletine Bursaća* Branka Čopića (13. rujna 1959. godine)⁶⁶ i Molierovim *Učenim ženama* (1963. godine), *Dubrovačke vragolije* Marina Držića u izvedbi bjelovarskoga amaterskog kazališta (1963. godine)⁶⁷ i niz drugih, sve do danas. Nakon prestanka rada prevladao je žal lokalnih političkih struktura i pojedinih kazalištaraca pa je uslijedilo nekoliko raznih pokušaja oživljavanja kazališta od strane Narodnoga sveučilišta. Prvo 1968. godine, kada ga je uvrstilo u program rada za tekuću godinu, zatim 1970. godine (inicijativa Franje Mramora i Pavla Mihajlovića), 1971. godine, a potom i 1972. godine, ali bezuspješno.⁶⁸ Amatersko kazalište u Đurđevcu napokon je osnovano tek 31. kolovoza 2009. godine na inicijativu Marinka Ivaniševića, novinara Radio Đurđevca i Željka Orača. Ono i sada uspješno djeluje pod vodstvom Marinka Ivaniševića.

Tih 1950-ih godina kroz kazalište su se izredali mnogi glumački zanesenjaci: Ilonka Šostarec, Ljubomir Braco Švedek, Pavao Mihajlović (glumac i režiser), Mato Kudumija (režiser), Ivan Pavleković (glumac i režiser), dr. Ilija Knežević, Slavko Bajsić, Nada Vučković, Kruno Puović, Josip Varelija, Katica Švedek, Anđela Šimunić, Drago Horvat, Ratko Je-

57 *Đurđevačko amatersko kazalište u Zagrebu*. // Đurđevački vjesnik III, 11 (15. VI. 1954.), 3; *Veliki uspjeh „Kir Janje“*. // Đurđevački vjesnik III, 12 (30. VI. 1954.), 3.

58 *Izvedbom komedije B. Nušića „Gospođa ministarka“ otvorilo je amatersko kazalište ovu sezonu*. // Đurđevački vjesnik III, 22 (29. XI. 1954.), 4.

59 *Glas Podravine* VII, 43 (19. XI. 1955.), 1.

60 KOVAČEVIĆ, J.: *Kulturno umjetnički život u Đurđevcu*. // *Glas Podravine* IX, 6 (9. III. 1957.), 4.

61 KOVAČEVIĆ, J.: *Mladost pred sudom*. // *Glas Podravine* X, 12 (22. III. 1958.), 4.

62 *Prvo asfaltiranje ceste u Đurđevcu*. // *Glas Podravine* IX, 25 (27. VI. 1959.), 3.

63 LENHARD ANTOLIN, Anđela: *Dva života Ilonke*. // *Glas Podravine* XXV, 50 (11. XII. 1970.), 4; *Bivše kazalište*. // *Đurđevački vjesnik* IV, 5 (1. III. 1968.), 5.

64 KOVAČEVIĆ, J.: *Kulturno umjetnički život u Đurđevcu*. // *Glas Podravine*, IX, 6, (9. III. 1957.), 4.

65 *Prvo asfaltiranje ceste u Đurđevcu*. // *Glas Podravine* IX, 25 (27. VI. 1959.), 3.

66 A. T.: *Uspjelo gostovanje u Đurđevcu*. // *Glas Podravine* XI, 37 (19. IX. 1959.), 4.

67 ŠVEC, Vesna: *Plodan rad narodnog sveučilišta*. // *Glas Podravine* XV, 33 (7. IX. 1963.), 5.

68 *Bivše kazalište*. // *Đurđevački vjesnik* IV, 5 (1. III. 1968.), 5; *Ponovno će oživjeti daske* // *Glas Podravine* XXII, 20 (15. V. 1970.), 4; Ž. C.: *Kazalište*. // *Glas Podravine* XXVI, 45 (19. XI. 1971.), 4; CAR, Željko: *Stop kulturi?*. // *Glas Podravine* XXVII, 8 (25. II. 1972.), 11.

lavić, Franjo Zadavec, Berta Trunk, Franjo Fuček, Jurica Šklopan, Milan Salopek, Zvonko Perica, Antun Golub, Katica Prišlin, Katica Horvat, Josipa Šoš, Zvonko Britig (šaptač) i Pero Nikša (tehničar).⁶⁹

Iako kazalište nije djelovalo niz godina, 1968. godine zbio se važan događaj za Đurđevac. Tada je rođena *Legenda o Picokima*, priredba poznata širom Hrvatske. Naime, te su godine u Đurđevcu održani tradicionalni VI. susreti mladih sjeverozapadne Hrvatske na kojima je sudjelovalo više od 1000 sudionika. U program, kojeg je osmislila Komisija za kulturno-prosvjetni rad, uvrštena je (na prijedlog učitelja Ante Perokovića) nova jedinstvena točka - Napad Turaka na Stari grad - scenski prikaz spomenute đurđevačke legende na otvorenom. Budući da je ona imala dodirnih točaka s kazalištem, angažirana je nekolicina ljubitelja amaterskoga kazališnog stvaralaštva na čelu s Pavlom Mihajlovićom. On je odmah potaknuo pisanje dramske radnje, snimanje dijaloga, glazbe i raznih zvukova iz prirode, razradu brojnih scena, odabira lokacije scenskog prikaza, pronalaženje glumaca, naratora, mnoštva statista, brojnih reflektora, pirotehнике, zaprežnih kola, domaćih životinja, jahaćih konja s konjanicima, izradu velikih kulisa, kostima i ostaloga kako bi na kraju sve to sklopio u jednu cjelinu. Bio je to vrlo zahtjevan i mukotrpan posao, čak i za profesionalca, a kamoli amatera koji je režirao desetak kazališnih predstava. Mihajlović se zdušno prihvatio posla i stvar odradio skoro kao profesionalac. Mještani i gosti bili su oduševljeni prikazom legende, ali i odrađenim poslom pa su ovu spektakularnu točku od 1975. godine počeli izvoditi svake godine kao zasebnu manifestaciju. Mihajlović se režiranja prihvatio i 1975. godine, a od iduće godine priredba je profesionalizirana. Režisersku palicu na nekoliko godina preuzima Drago Bahun, koji je zajedno sa Đurom Šabanom adaptirao prvotni dramski tekst Martina Mihalđinca i Vlaste Tompak, i uveo određene promjene. Dovedeni su mnogi poznati glumci zagrebačkih kazališta te dopremljena moderna rasvjeta iz *Jadran filma* i kostimi iz HNK u Zagrebu, uz sudjelovanje nekoliko stotina sta-

tista. Poslije Bahuna režiranja su se prihvatili domaći režiseri amateri; Borislav Markešić, Željko Orač, Srećko Berec i Marinko Ivanišević. Svi su oni učili jedan od drugoga i nadograđivali znanje jer su u raznim ulogama sudjelovali u realizaciji pojedinih prijašnjih predstava. Ivanišević je pak u tome ispekao zanat i otkrio novu ljubav - kazalište. Prihvatio se režiranja kazališnih predstava, isprva u susjednome Virju, a potom u Đurđevcu. U današnje vrijeme taj posao povjeren je uglednom režiseru Krešimiru Dolenčiću.⁷⁰

7. Zaključak

Đurđevac se, kao jedno od najvećih krajiških naselja, veoma rano susreo s kazališnim predstavama iako su tada bile zabranjivane. To je ponukalo mjesnu inteligenciju da nakon razvojačenja pokrene diletantske družine koje su davale svoje predstave. Njihov repertoar je u početku bio više nego dobar, u njemu su svoje mjesto tada našle mnoge popularne predstave koje su se izvodile diljem Hrvatske. Kasnije predstave i igrokazi nisu bili vrhunske kvalitete jer su bili namijenjeni širem puku, čiji su pripadnici sami glumili, režirali i pisali dramske tekstove. Đurđevac je tako dao i par uspješnih amaterskih dramskih pisaca čije su predstave također bile poznate i izvođene. Djelovanje kasnijih kazališnih družina bilo je uglavnom vezano za pojedina društva, udruge i političke stranke. Jedna od glavnih značajki kazališnog amaterizma bila je uska povezanost s raznim udrugama, političkim strankama i strukturalma vlasti jer je takav vid okupljanja bio idealan za propagiranje rada udruga i širenje političkih ideja određenih stranaka, a napose širenje hrvatske svijesti. Bio je stranačko promidžbeno sredstvo, a same stranke utjecale su na repertoar, pa čak i ukidale rad amaterskih družina kada im više nisu bile potrebne.

70 IVANIŠEVIĆ, Marinko: *Kako je nastajala scenska izvedba legende o picoku*. // Podravski zbornik 32 (ur. Dražen Ernečić), Koprivnica: Muzej grada Koprivnice, 2006., 253-263.; PETROVIĆ PEROKOVIĆ, Vesna: *Picokijada od ljeta do ljeta*. // Đurđevački zbornik u povodu 70. obljetnice Đuke Tomerlina-Picoka (ur. Velimir Piškorec), Đurđevac, 1996., 110-112.

69 *Bivše kazalište*. // Đurđevački vjesnik IV, 5 (1. III. 1968.), 5.

Summary

Theater amateurism in Đurđevac through history

Đurđevac, as one of the biggest border settlements, met the theatricals very early, although they were forbidden at that time. This encouraged the local intelligence to, after the demilitarization (1871.), start the amateurish groups which would perform their own plays. Their repertoire was more than good at the beginning and many popular plays which were performed all over Croatia found their place there. Later performances and plays were not of a high quality because they were intended for the wider common folk whose representatives acted, directed and wrote dramatic texts themselves. In that way, Đurđevac gave some successful amateur dramatic play writers whose plays were also well-known and performed. The work of the later theater groups was mainly connected with some societies, associations and political parties. One of the main characteristics of theater amateurism was the tight connection with different associations, political parties and government structures. This kind of gathering was ideal for the promotion of work of these associations and the spreading of ideas of the political parties, especially Croatian national consciousness. It was a promotional tool for the parties. The parties themselves influenced the repertoire and they even abolished the work of amateur groups when they were no longer necessary.

Literatura

- HODALIĆ, Ivan: *Graničar 1919. - 1999.* Đurđevac: Centar za kulturu, 2000.
- *Hrvatski biografski leksikon*, sv. I. Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod „Miroslav Krleža“, 1983.
- IVANIŠEVIĆ, Marinko: *Kako je nastajala scenska izvedba legende o picoku.* // Podravski zbornik 32, (ur. Dražen Ernečić), Koprivnica: Muzej grada Koprivnice, 2006., 253-236.
- KOLAR DIMIRJEVIĆ, Mira: *Briga Podravine za djecu ugroženu u Prvome svjetskom ratu* // Podravina: časopis za multidisciplinarna istraživanja V, 10, 2006., 130-157.
- KOLAR DIMIRJEVIĆ, Mira: *Ferdo Rusan život i djelo*

1810. - 1879., od vojnika do ilirskog i pučkog pjesnika te nositelja prosvjetiteljskog i gospodarskog života Podravine 1810. - 1879. Samobor: Meridijani, 2004.

- KOLAR DIMITRIJEVIĆ, Mira: *Mara Matočec - hrvatska književnica, seljakinja i njen rad na socijalno-političkom i kulturno-prosvjetnom polju u okviru seljačkog pokreta braće Radić.* Koprivnica-Zagreb: „dr. Feletar“, 1933.
- KUDUMIJA, Mato: *Đurđevac u svijetu i vremenu.* Đurđevac: Mjesna konferencija Socijalističkog saveza radnog naroda, 1968.
- LEČEK, Suzana: *Djelovanje Seljačke sloge u Slavoniji, Srijemu i Baranji (1925. - 1941.)* // *Scrinia slavonica: godišnjak Podružnice za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest III, 1, Slavonski Brod, studeni 2003.*, 336-390.
- LEČEK, Suzana: *Djelovanje Seljačke sloge u Podravini (1925. - 1941.)* // *Podravina: časopis za multidisciplinarna istraživanja V, 9, 2006.*, 49-85.
- MIHOLEK, Vladimir: *Društvo hrvatskog sokola u Đurđevcu 1908. - 1929.* // *Podravski zbornik 34*, (ur. Dražen Ernečić), Koprivnica: Muzej grada Koprivnice, 2008., 95-110.
- PETROVIĆ PEROKOVIĆ, Vesna: *Picokijada od ljeta do ljeta.* // *Đurđevački zbornik v povodu 70. obljetnice Đuke Tomerlina-Picoka* (ur. Velimir Piškorec), Đurđevac, 1996.
- SMILJANIĆ, Vlatko: *Mara Matočec, hrvatska spisateljica, prosvjetno-kulturna aktivistica i političarka.* Virovitica: vlastita naklada, 2011.
- ŠTAMBUK ŠKALIĆ, Marina; JUKIĆ, Marijana: *Izvještaji kotarskih i mjesnih komiteta s područja sjeverozapadne Hrvatske (Zagreb, Varaždin, Bjelovar) o radu u 1947. godini, 2. dio.* // *Fontes: izvori za hrvatsku povijest, 17, studeni 2011.*, 133-235.

Izvori

- Đurđevački vjesnik (1968., 1952. - 1954.)
- Glas Podravine (1951., 1955., 1957., 1959., 1963., 1970. - 1972.)
- Hrvatska (1895.)
- Hrvatske novine (1909. - 1910.)
- Hrvatsko jedinstvo (1938. - 1939.)
- Nezavisnost (1909.)
- Novi Podravac (1963.)
- Podravac (1895. - 1896., 1901.)
- Varaždinske novosti (1939.)
- Zadrugar: koledar Središnjeg Saveza hrvatskih seljačkih zadruga za 1930.